

HORVÁTH CIPRIÁN

11. SZÁZADI TEMETŐ ALSÓNEMESAPÁTI- KASTÉLYHELYEN (ZALA MEGYE)

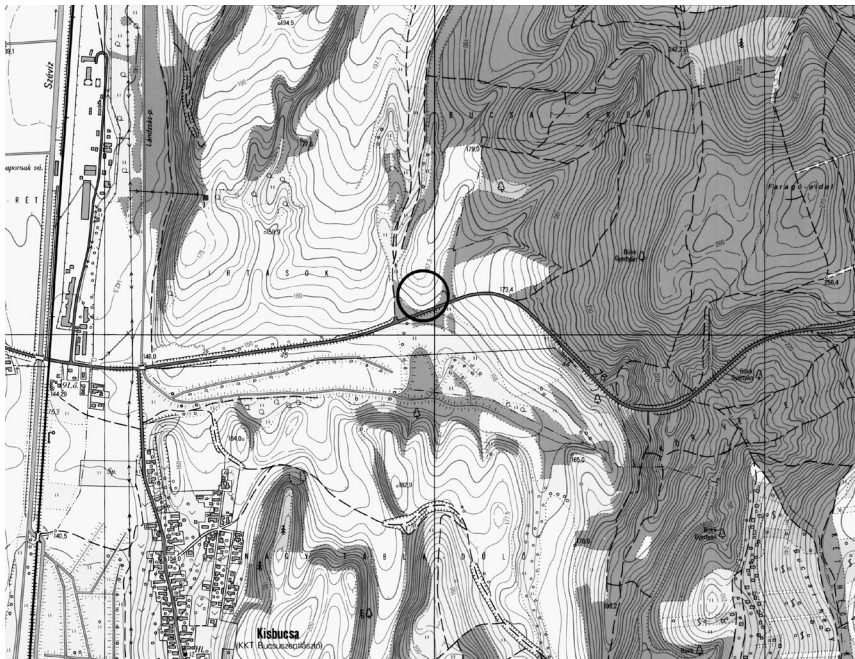
Leletkörülmények

A Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja 2011. május 30-án a településtől délre¹ található, megközelítőleg észak–déli irányban húzódó kisebb domb déli részén látott el régészeti szakfelügyeletet, Tokai Zita Mária vezetésével.²A feladat a 76. számú főút burkolatmegerősítési munkálataihoz kapcsolódott, annak tervezett nyomvonala ugyanis a dombot nyugat–keleti irányban átszelte (1. kép). A humuszréteg gépi eltávolítása során egy több korszakot érintő régészeti lelőhely került elő, emiatt az érintett szakaszon a munkát a kivitelező beszüntette. A szük-

1 A szövegben alkalmazott rövidítések: É = észak, D = dél, K = kelet, Ny = nyugat, Csvh. = csontváz hosszúsága, t. = tájolás, sm. = sírmélység, sh. = sírhossz, ssz. = sírszélesség, GM = Göcseji Múzeum, ltsz. = leltári szám, M. = méret, hv. = húzalvastagság, Ssz. = S-vég szélessége, TGYM = Thúry György Múzeum, Átm. = átmérő, sz. = szélesség, v. = vastagság, H. = hossz., R.A. = régészeti adattár, SE = stratigráfiai egység.

2 Tokai 2019.

séges megelőző feltárást 2012. május 2. és 17. között a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága végezte el, Straub Péter vezetésével.³ A kutatás során törökkori telepjelenségek mellett a terület keleti részén feltárásra került egy kora Árpád-kori temető 30 sírja is. A régészeti és az embertani leletanyag a Göcseji Múzeumba került.⁴ A temető embertani vizsgálatának eredményeit a régészeti jelenségek összefoglalásával együtt Tóth Gábor és Straub Péter publikálta.⁵

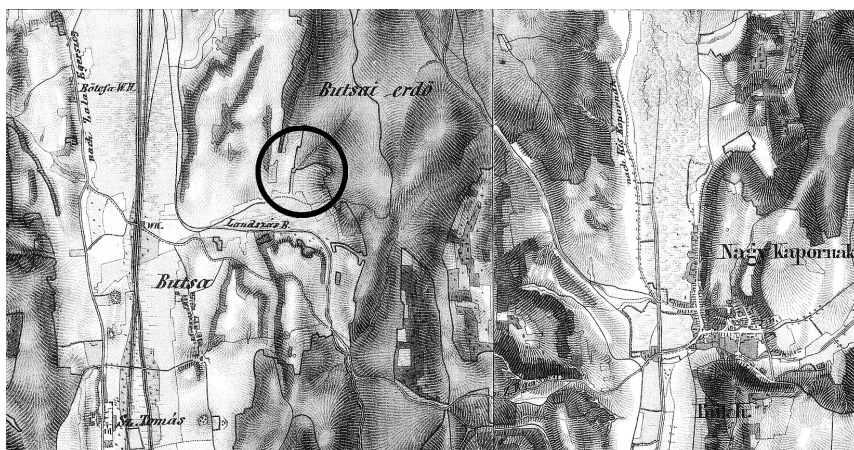
1. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely (1:10 000)

3 Straub 2019.

4 Straub 2019.

5 Tóth–Straub 2017.

A temető egy megközelítőleg észak–déli irányú kisebb domb déli felén helyezkedik el, ebben az irányban a Lándzsás-patak vizenyős környezete határolja (2. kép).

2. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, a lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés térképlapján

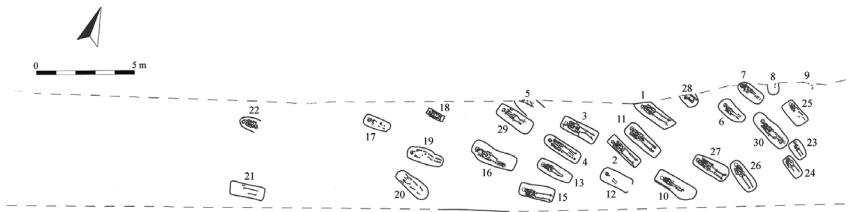
A feltárás az út nyomvonalának északi oldalán, azonban mindössze 4–5 m széles sávban történt, ezért a temetőnek egyedül a nyugati szélét sikerült a megnyitott szelvényben meghatározni.⁶ Folytatása a feltárt területen túl is húzódik: déli irányban a 76-os számú főút nyomvonala alatt is feltételezhető még néhány sír,⁷ nagyobb számban azonban valószínűleg északi irányban várható még sírok előkerülése, hiszen itt több temetkezés (1., 5., 7–9., 28.) is csupán részben esett bele a nyomvonalba. A feltárt terület keleti oldalán az utolsó sírokat (23–25.) követően egy 2–3 m széles sírmentes sáv húzódott, így talán ebben az irányban már kevesebb temet-

6 Tóth–Straub 2017, 628.

7 Tóth–Straub 2017, 628.

kezés helyezkedik el, vagy ez egyenesen a temető széle is lehet. A lelőhelyen 30 sírt és 1 gödörben fekvő vázat dokumentáltak, az utóbbi azonban előkerülési szintje, tájolása és a váz csontjainak megtartása alapján nem a kora Árpád-kori temetőhöz tartozott.⁸ (3. kép)

A feltárt nyomvonal nyugati részén egy törökkori telep objektumai helyezkedtek el, míg a kora Árpád-kori temető inkább a keleti részén található. Ennek ellenére a telepjelenségek kiásása során esetenként megbolygatták a temető nyugati szélén levő sírjait, a nyomvonalba teljesen bele nem eső temetkezéseket pedig csupán részlegesen lehetett feltárni.

3. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, temetőtérkép

A sírok elhelyezkedése alapján a temetkezések soros rendszerben történtek, mintegy 7–8 sor különíthető el. A sírok tájolása a nyugat-keleti irányhoz igazodott, közöttük a szabályosabb Ny-i, 270°-os irány (16–18., 22.) mellett természetesen különböző eltérésekkel, többségében észak (1–4., 5–7., 10–13., 20., 23–30.), ritkábban dél felé (15., 19., 21.). Ezeket kisebb, 11 fokos csoportokra felosztva úgy tűnik, hogy a szabályosabb nyugati irányítású sírok a feltárt terület középső és nyugati felének északi

8 GM R. A. 3914-2013. Az SE 49. számú jelenség – 19. sír – (Tóth–Straub 2017, 629. 1. Táblázat.) egy törökkori telepobjektum, amely vágta a 22. számú (SE 57.) sírt, az SE 65. számú – a naplóban 30. számmal jelzett – sír (Tóth–Straub 2017, 629. 1. Táblázat.) pedig nem kora Árpád-kori, ezért nem szerepelnek itt.

részén helyezkednek el. A felület nyugati szélének kivételével csaknem a teljes felületen megtalálhatók a 282–292° közé tájolt sírok (1, 4., 7., 20., 29.). A temetőrészlet keleti felén csoportosulnak a 304–314° közé irányított temetkezések (23–24., 26., 28?), középső, illetve keleti felén pedig a 271–281° (3., 10., 12–13., 27.), és a 293–303° közé tájolt (2., 5–6., 11., 25., 30.) sírok mutatnak sűrűsödést. A terület középső és nyugati részén találjuk a 259–269° (15., 19., 21.) közé tájolt temetkezéseket. Meg kell jegyezni, hogy a feltárt terület keleti szélén lévő sírok (23–25.) tájolása nagyobb mértékű eltérést mutat észak felé, ennek oka talán lehetett a természeti viszonyokhoz történő kényszerű igazodás is, a domb természetes alakja, vagy valamilyen más kényszerítő tényező, hiszen a sírok sarkai itt csaknem egy szabályos észak–déli irányú vonalban helyezkednek el. Ez indokolhatná azt is, hogy miért érhetett itt véget hirtelen a temetkezések sora.

A sírgödörök sajnos kevés esetben ismeretesek, foltjaik nehezen voltak megfigyelhetők.⁹ Általában hosszúkás, a pontosabban kirajzolódó esetekben lekerekített sarkú, téglalap alakú – esetenként kiöblösödő – aknasírok voltak. A vázak csekély mélységben, a humuszolás szintjén vagy annál 5–50 cm-rel mélyebben helyezkedtek el. Két sírban volt megfigyelhető deszkakoporsó:¹⁰ az 5. sírban a gyermek jobb combcsontja mellett volt látható ennek nyoma, míg a 10. sír – ugyancsak gyermeksír – délnyugati részén 88x3 cm-es maradványát dokumentálták, ami valószínűleg az oldalsó deszkájából maradhatott meg. Helyzete alapján a faszervezet és a sírgödör fala között itt mindössze 5–6 cm hely lehetett, s ha az elhunyt annak közepén feküdt, s így mérete a másik oldalon is hasonló volt, akkor a koporsó széles volt a gyermek testéhez képest. Kérdés, hogy a 18. sírban, a combcsontok között megfigyelt famaradványok lehettek-e koporsó nyomai. Ennek lehetősége a 20. sír faszéndarabkái esetében sem vethető el.

9 Tóth–Straub 2017, 628.

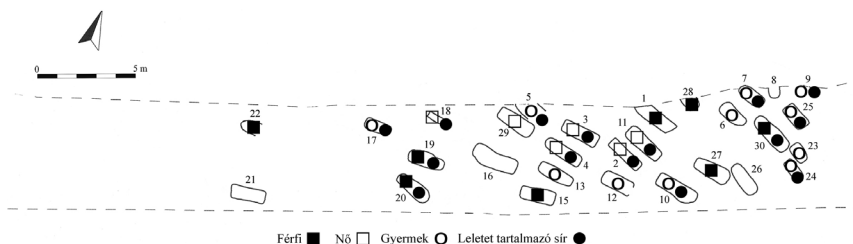
10 Tóth–Straub 2017, 628.

A nemek eloszlása: 4 bizonytalan eseten (8., 16., 21., 26.) kívül – amiből 2 felnőtt korú elhunyt (16., 21.) volt – 8 férfi (1., 15., 19–20., 22., 27–28., 30.), 6 nő (2–4., 11., 18., 29.) és 12 gyermek sírja ismert (5–7., 9–10., 12–14., 17., 23–25.).¹¹ Szembeötlő a fiatal korban eltemetettek magas aránya, az inf. I–II-es korosztályba 11 elhunyt tartozott, míg a legmagasabb életkor 50–59 évre tehető.¹² A temetőrészlet nem reprezentálja azonban az egykori teljes népességet, a megfigyelt széles koponyaméreték és a rövidfejűség nem tekinthető általánosan jellemzőnek. A fizikai terhelés okozta elváltozások és a fogbetegségek viszont szélesen elterjedtek voltak. Jellemző a nők esetében a vashiányos vérszegénység, mint táplálkozási hiánybetegség is. A 26. sírban a 14–17 éves fiatal csontváz esetében a lumbalis 2-es csigolyán, a csigolyatest bal oldalán egy ferde vágásnyom volt megfigyelhető, ami egy halálos szúrásra utal, mely az elhunytat szemből érte, egy jobbkezes elkövető fegyverétől.¹³ A temetőben a feltárási terület keleti sarkában mutatnak a gyermeksírok nagyobb koncentrációt, míg a női sírok inkább a feltárt terület középső részének északi felén találhatóak (4. kép). A keleti részen eltemetett gyermekek azonban bizonyára már a közösség elfogadott tagjai voltak, hiszen – mint az alábbiakban látható lesz – mindegyik sír tartalmazott valamilyen mellékletet. Ezek a maradandó anyagból készült tárgyak a temetőrészlet 15 sírjából (2–5., 7., 9–11., 17–20., 24–25., 30.) és szórványként kerültek elő, a nyugati szél kivételével annak teljes területén megtalálhatók. Nem mutatnak markáns eltérést nemek és korcsoportok szerint: 3 férfit (19–20., 30.), 5 nőt (2–4., 11., 18.) és 7 gyermeket (5., 7., 9–10., 17., 24–25.) temettek el velük. (4. kép)

11 A publikáció (Tóth–Straub 2017.) adataitól való eltérést az egyes jelenségek temetőhöz tartozásának eltérő megítélése okozza.

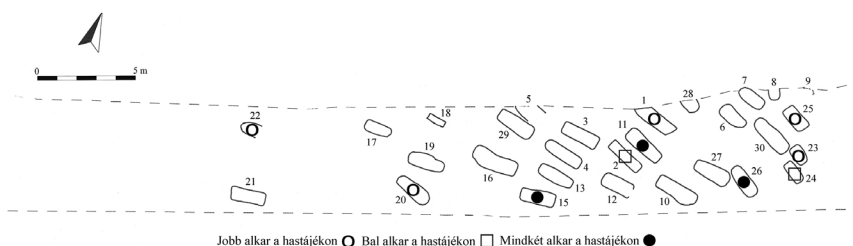
12 Tóth–Straub 2017, 628.

13 Tóth–Straub 2017, 628–629.

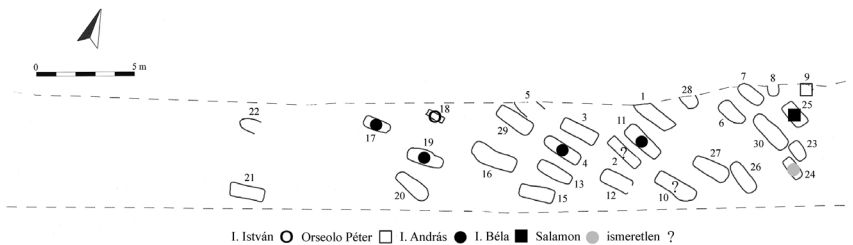
4. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, az elhunytak nemi és életkori megoszlása a temetőben, a mellékleteket tartalmazó sírok

Az elhunytakat hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben temették el, gyakorta hajlították azonban egyik vagy mindkét alkart változó mértékben az elhunyt hasi részére. Leggyakrabban a jobb alkart fektették a hastájékra, ez 3 férfi (1., 20., 22.) és 2 gyermek (23., 25.) esetében ismert. A bal alkar hasonló fekvésére 1 nő (2.) és 1 gyermek (24.) sírja ad példát. Mindkét alkar enyhébb behajlítását dokumentálták a hastájékra 1 nő (11.) és 1 fiatal, 14–17 éves személy sírjában (26.), míg erőteljesebben, már a mellkas alsó részén 1 férfi sírjából ismerjük (15.). Bolygatás vagy a sír egy részének szelvényen kívüli fekvése miatt esetenként csak a jobb (5., 29.) vagy a bal alkar hastájéki helyzetét (17.) ismerjük. A jobb alkar hastájékra fektetése a temetőrészlet teljes területén megtalálható volt, míg a bal vagy mindkét alkar hasonló helyzete inkább a középső és keleti részen dokumentálható (5. kép).

5. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, az elhunytak karjainak helyzete a temetőben

A temetőben 10 sírból került elő halotti obulusként¹⁴ adott korabeli érme, kibocsátóik szerint: I. István (1000–1038) ezüstdénára a 18. számú női váz állkapcsának csúcsa mellett volt. Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) érméje a 9. számú gyermek koponyájának szájüregéből került elő. I. András (1046–1060) verete a 4. számú női váz kulcscsontján feküdt, továbbá a 11. számú női váz koponyájából, a 17. számú gyermek koponyájának szájüregéből és a 19. számú férfi váz koponyája alól került elő. I. Béla (1060–1063) ezüstdénára a 25. sírban a gyermek koponyája alatt helyezkedett el. Salamon (1063–1074) érme pedig a 24. sírban a gyermekváz bordái között feküdt. A 2. sírban 1 db meghatározhatatlan érme a női váz koponyájából került elő, a 10. sírban ugyancsak 1 db azonosíthatatlan veret volt a gyermek bal combcsontjának felső végén, míg a szórványleletek között további 1 db Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) féle ezüstérme található (6. kép). Az esetek többségében tehát az elhunytak szájába helyezték a pénzt, míg a felsőtestre tett érmére utal a 4. és a 24. sír esete, s ha nem valamilyen övre kapcsolt zacskóban volt, akkor talán a hastájékról csúszhatott a combra a 10. sírban is a pénz. Ebben az esetben is talán inkább annak obulus-funkciója, s nem az elhunyt személyes vagyonaként történő sírba helyezése tételezhető fel. Az obulusadás azonos arányban volt megfigyelhető nők és gyermekek esetében, viszont alacsony a férfiaknál.

6. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, érmeeket tartalmazó sírok a temetőben

14 Straub 2019.

A sírok további leletei között fejékszerként viselt S-végű karika 4 sírból van dokumentálva. Páros ezüstkarikákkal a 3. sírban nyugvó nőt temették el, bronzkarikákkal pedig a 25. sírban fekvő gyermeket. A 7. sírban nyugvó gyermek koponyájának jobb oldalán 1 db ezüstkatika helyezkedett el, míg a bal kulcscsont felett megfigyelt, kerek átmetszetű, nyitott, elhegyesedő, összenyomott végű bronz huzalkarika eredeti funkcióját tekintve talán inkább egy felnőttnek való gyűrű volt egykor, így a sírba másodlagos felhasználásban kerülhetett. A karikák nyugat-dunántúli típusaiból¹⁵ a VIII., IX. és XI. változatok bukkantak fel. A 3. sír S-végű karikái közül az egyik a huzal vastagságához képest kevésbé ellapított, ám erőteljes spirális kialakítású, ami nem jellemző a nyugat-dunántúli karikákra. A 10. sírban 1 db S-végű bronzkarika volt, de másodlagos felhasználásban, a gondoskodás jeleként a gyermek ujjára húzva. Az S-végű karikák a temető rész középső és keleti feléből ismeretek, 1 nő és 3 gyermek mellől (7. kép).

A 7. sírból, a gyermekváz szegycsontja mellett előkerült kisméretű bronz huzalkarika talán inkább már a gyöngyökkel együtt a nyak díszei közé tartozott. Ezeket 1 db kék színű rúd- és 1 db szegmentgyöngy mellett 1 db hordó alakú, széles sávban aranyfóliás üveggyöngy alkotta. A 24. sírban nyugvó gyermek 147 db apró gyöngyből álló díszet viselt. Valószínűleg ugyancsak a gyermek nyakába lehetett akasztva a 25. sírban megfigyelt bronzcsörgő is, azonban ebben az esetben játékvolta mellett gyakorlati célt is szolgálhatott, hangjával jelezve a szülőknek gyermekük helyzetét.¹⁶ Úgy tűnik tehát, hogy nyakláncokat csak gyermekek viseltek vagy kaptak a temetés során, sírjaik a temető rész keleti szélén helyezkednek el.

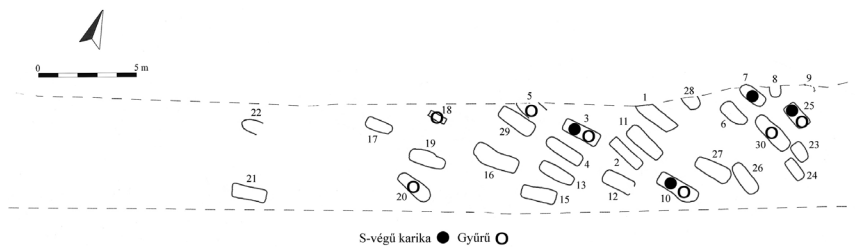
Karperecek nem kerültek elő a sírokból, viszont különböző gyűrűk nagyobb számban (3., 5., 18., 20., 25., 30.). A 3. sírból egy szélén filigrán-

15 Horváth 2016, 51–60.

16 Kovács 1988, 150–151; Mesterházy 1997, 59.; Kiss 2000, 73.

díszítést utánzóan öntött foglalatú, üvegbetétes bronzgyűrű került elő, az 50–59 éves nő jobb kezének egyik ujjáról. Az 5. sírban nyugvó 9–12 éves gyermek mellett 1 db félköríves átmetszetű, felnőtt méretű karikagyűrű volt, a 18. számú női sírban pedig 1 db lencse átmetszetű bronz karikagyűrű feküdt. A 20. számú férfi (?) sírjában 1 db félköríves átmetszetű bronz karikagyűrűt dokumentáltak. A nyitott, hegyesedő végű gyűrűk között az 5. számú gyermek sírban 1 db ovális átmetszetű, felnőtt méretű ezüstgyűrű volt, míg a 30. számú férfi sírből 1 db háromszög átmetszetű bronzgyűrű került elő. Gyűrűként adták a gyermekkel a már említett S-végű karikát is a 10. sírban, s eredetileg talán egy gyűrű volt a 7. sírban lévő bronzkarika is, melyet azonban ott már fejdíszként alkalmaztak. Gyűrűk a temetőrészlet csaknem teljes területéről ismertek, a nyugati szél kivételével (7. kép).

Nincs nyoma fém ruhadíszeknek, egyedül a 8. sírban feltárt váz mellkasi csontjain megfigyelt ezüstlemez-töredékek esetében vetődhet fel ennek a lehetősége. Egy hasonlóan bizonytalan eset utalhat csak a használati és munkaeszközök egykori meglétére is: a 17. számú gyermek vázának bal combcsontja mellett fekvő, meghatározhatatlan vastárgy egykor talán egy kés vagy valamilyen eszköz lehetett.

7. kép. Alsónemesapáti-Kastélyhely, S-végű karikák és gyűrűk a temetőben

A feltárt temetőrészlet a régészeti és embertani adatok alapján egy településhez tartozott,¹⁷ ami általános volt a korszakban.¹⁸ A település helye sajnos ismeretlen, azonban bizonyára valahol a temető közelében feltételezhetjük. Talán déli vagy nyugati irányban, a Lándzsás-patak által elválasztott részen lehetett, ha feltételezzük, hogy a 19. században még kiterjedtebb, de ma is jól megfigyelhető, északon és keleten elterülő erdőség a 11. században már létezett, a temetőrészben azonos arányban temettek férfiakat és nőket, míg a gyermekek száma természetesen magasabb volt, így a közösség életszerű arányokat mutatott, vagyis természetes módon szerveződött. Sírjaik leletei alapján anyagi potenciáljuk alacsony lehetett, azonban kétségtelenül elérte már őket a korabeli pénzforgalom. Ennek lenyomata az obulusadás szokása, ami a temetőrészlet sírjainak harmadában megfigyelhető volt: ez meglehetősen magas arány. Összehasonlításként az ugyancsak Zala megyei Pusztaszentlászló-Deáksűrű 220–237 síros¹⁹ temetőjében 44 sírból került elő érme, ami a sírok 18–20%-át teszi ki. Az egyes közösségeket jellemző sajátosságokra utal azonban, hogy itt – legalábbis a feltárt temetőrészlet alapján – kb. 70%-ban az elhunytak szájába, szájára vagy szemére helyezték az pénzt, ezzel szemben Pusztaszentlászlón a testre helyezett érme dominált: ezt 23 sírnál figyelték meg, melyet talán tovább növelhetnek a testről lecsúszott, így a könyök vonalában előkerült denárok is. Szájüregbe helyezett érmet viszont csupán egy, szemre, fejre helyeztetett pedig további két sírnál ismerünk.²⁰

Meglehetősen gyakori volt a temetőben bizonyos ékszertípusok másodlagos felhasználása, pl. egy S-végű karika a 10. sírban nyugvó gyermek ujjára gyűrűként felhúzza, vagy a 7. sírba temetett gyermekhajfonatába fűzött szalaghoz kapcsolt, egykor valószínűleg gyűrűként használt ékszer, illetve a

17 Tóth–Straub 2017, 628–629.

18 Mesterházy 1995, 1037.

19 Kovács 2013, 568.

20 Horváth 2016, 45.

gyermekkorban lévő személy részére felnőtt méretű, ám méretére nem igazított vagy nem igazítható ékszer adása (5.) –vagyis a sírokba valószínűleg nem minden esetben csak az elhunyt életében viselt tárgyai kerültek, hanem a temetés során megmutatkozó gondoskodás jeleként egyéb ajándékok is. Nem volt azonban a béke szigete, hiszen a közösségen belüli vagy külső személlyel lezajlott konfliktusban veszítette életét a 26. sírba temetett fiatal személy.

A sírokból származó korabeli érmék a temetőrészlet használati idejét a 11. századra helyezik. Megnyitása talán csak a század második negyedében történhetett, a Salamon-érme alapján pedig harmadik negyedének második felében még számolhatunk használatával. I. László (1077–1096) dénárainak hiánya – melyek legkevesebb 31 sírból ismeretesek a környező területekről²¹ – vélhetően arra mutat, hogy a lovagkirály vereteinek elterjedése előtt lezárult a temetőrészlet használata. Mivel a temetőnek csupán bizonytalan nagyságú része van feltárva, így belső kronológiájáról csak óvatosan nyilatkozhatunk. A temetőrészlet legkorábbi érmei a feltárt terület északi szélén található sírokból származnak, mivel azonban az I. István-érmét tartalmazó sír mellett közvetlenül egy I. András pénzét tartalmazó sír volt, talán jogos a feltételezés, hogy első királyunk dénára is inkább csak uralkodásának vége felé, esetleg csak a 11. század közepén került sírba. Az pedig talán nem véletlen, hogy a temetőrészlet legkésőbbi érmei a temető keleti szélén lévő sírokból kerültek elő, s mivel ezeket egy 2–3 méteres sírmentes sáv követi, talán nem alaptalan itt a temetőrészlet időben legkésőbbi szélét feltételezni (6. kép). Jelen adatink birtokában megkockáztatható az a felvetés is, hogy a sírok északról dél és délkelet felé fiatalodnak. Ezekre természetesen csak egy teljes feltárás adhatna megbízható választ, ami azért is lényeges lenne, mert a domboldalon a Bucsai-erdő déli területén, egy megközelítőleg észak–déli irányú sávban intenzív mezőgazdasági művelés folyik, ami az itt elhelyezkedő temetőt veszélyezteti.²²

21 Horváth 2016, 40–43. 1. táblázat.

22 GM R. A. 3914-2013.

Zala megye 10–11. századi közösségeit illetően leginkább a pusztaszentlászlói mutatott hasonló vonásokat az obulusadás gyakorlatának nagyságát illetően, ugyanakkor rögtön megfigyelhető különbségeket is annak elhelyezésében. Sírjaikból ismert leletanyaguk alapján a bemutatott közösség azonban kevésbé lehetett tehető a mintegy 20 km-re déli irányban található pusztaszentlászlóinál.

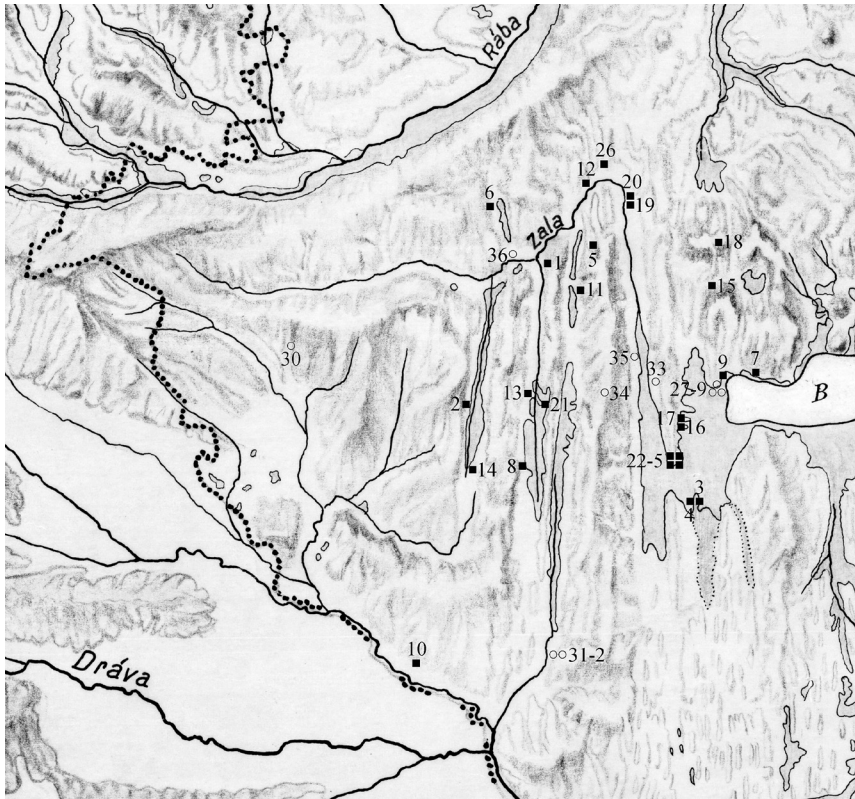
A Dunántúl délnyugati részén – így a mai Zala megye területén is – csak a 10. század 2. felétől figyelhetők meg a magyarság nagyobb arányú megtelepedésének nyomai.²³ A szórványleleteken felül olyan sírt vagy temetőt, melyet a 10. század első felére (is) keltezhetnénk, s így a megtelepedés biztos jelenként értékelhetnénk, jelenleg csupán egyet ismerünk, azt is a mai megye keleti feléből. A Zalaszántó melletti Szőlőhegyen a 19. század végén került elő egy lócsontokat és lószerszámokat is tartalmazó sír.²⁴ Ennek okát a kutatás a terület határvédelemben betöltött szerepében látja.²⁵ Ugyanakkor a régió természetesen nem volt lakatlan ezt megelőzően sem, hiszen a 9. században fennálló zalavári központ és annak közelebbi-távolabbi környezetében élő népei is bizonyára legalább részben helyben folytatták életüket a magyarság megjelenése után is. Sírjaik, régészeti leletanyaguk azonosítása ugyanakkor ma még nincs kellően kidolgozva. A 11. századra azonban – a Magyar Királyság más területeihez hasonlóan itt is – egységesült az anyagi kultúra, ennek egyik jellegzetes példáját adja a most bemutatott temető.²⁶

23 Horváth 2014, 344–352.

24 Darnay 1899, 278–279.

25 Vándor 1994, 220.

26 A cikk elkészítéséhez Büki Ágnes (GM), Eke István (GM), Kostyál László (GM), Simmer Lívია (GM) és Száraz Csilla (TGYM) segítségét szeretném megköszönni. A tárgyrajzok Olgyay Anna munkái.

8. kép. Zala megye 10–11. századra keltezhető temetői (■) és szórványleletei (○). 1: Alsónemesapáti-Kastélyhely, 2: Bak-Határi tábla, 3: Balatonmagyaród-Balatonhídvég, 4: Balatonmagyaród-Kolon, 5: Bezeréd (Orbányosfa), Nagypapornak-Pókaszeptk közti országút, 6: Egervár-Kápolna-dűlő, 7: Gyenesdiás-Faludi u., 8: Hahót-Cseresznyés, 9: Keszthely-Apát-domb, 10: Letenye-Templom környéke, 11: Nagypapornak-Jezsuiták kertje, 12: Pakod, közelebről ismeretlen lelőhely, 13: Pölöske, közelebről ismeretlen lelőhely, 14: Pusztaszentlászló-Deáksúrú, 15: Rezi-Gyöngyösi csárda, 16: Sármellék-Repülőtér, 17: Sármellék-Vasútállomás, 18: Zalasántó-Szőlőhegy, 19: Zalaszentgrót-Kavicsbánya, 20: Zalaszentgrót-Téglagyár, 21: Zalaszentmihály-Téglagyár, 22: Zalavár-Községi I. temető, 23: Zalavár-Községi II. temető, 24: Zalavár-Községi temető, 25: Zalavár-Vársziget, 26: Zalavég-Templom mel-

lett, 27. Keszthely-Alsódobogó, 28. Keszthely-Fenekpuszta, 29. Keszthely-Városi temető, 30. Kozmadombja (?), 31. Nagykanizsa, közelebbről ismeretlen lelőhely, 32. Nagykanizsa környéke, 33. Szentgyörgyvár, közelebbről ismeretlen lelőhely, 34. Szentpéterúr környéke, 35. Zalacsány-Zala meder, 36. Zalaszentiván-Kisfaludi hegy

MELLÉKLET – SÍRLEÍRÁSOK

1. sír (2012. május 10., SE 19.) (1. tábla 1)

Férfi, 41–47 éves. Csvh.: 175 cm, t.: Ny–K, sm.: 10 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsonok a medencén feküdtek, míg a bal alkarcsontok végei és a kézcsonok a medencelapát széle alatt helyezkedtek el. A sírgödör hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

2. sír (2012. május 10., SE 20.) (1. tábla 2)

Nő, 43–49 éves. Csvh.: 173 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 16 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkarcsontok végei és a kézcsonok a medencén feküdtek. A sírgödör hosszúkás aknasír volt. Bolygatott: a koponyát a munkagép roncsolta.

Melléklete:

1. A koponyából, annak mosása során került elő 1 db meghatározhatatlan ezüstérme töredéke. GM ltsz. 2016.2.1.1.

3. sír (2012. május 10., SE 21.) (1. tábla 3)

Nő, 50–59 éves. Csvh.: 164 cm, t.: Ny–K, sm.: 12 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdt. A sírgödör hosszúkás aknasír volt. Megjegyzés: a sírföldben faszéndarabkákat figyeltek meg.

Mellékletei:

1–2. A koponya tetejének jobb oldala mellett volt 2 db S-végű karika, me-

lyek az alábbi csoportokba sorolhatók.

1. 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított, spirális S-végű karika (IX/XI.3.b.). M.: 1,7x1,6 cm, hv.: 0,35 cm, Ssz.: 0,6 cm. GM ltsz. 2016.2.3.1. (1. tábla 4)

2. 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított, spirális S-végű karika (IX.2.b.). M.: 1,6x1,6 cm, hv.: 0,26 cm, Ssz.: 0,5 cm. GM ltsz. 2016.2.3.1. (1. tábla 5)

3. A jobb kéz egyik ujjpercén volt 1 db kerek, szélén filigrándíszítést utánzóan öntött foglalattal, abban szürkés színű opak üvegbetéttel ellátott bronz fejesgyűrű. M.: 2,4x1,9 cm. GM ltsz. 2016.2.3.2. (1. tábla 6)

4. sír (2012. május 9., SE 22.) (1. tábla 7)

Nő (?), 35–41 éves. Csvh.: 134 cm, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdt. A sírgödör hosszúkás aknasír volt. Bolygatott: a koponyát gépi földmunka roncsolta és mozdította ki.

Melléklete:

1. A bal kulcsosontnál volt I. András (1046–1060) 1 db ezüst dénára. GM ltsz. 2016.2.4.1.

5. sír (2012. május 10., SE 23.) (1. tábla 8)

Gyermek, 9–12 éves. Csvh.: 85 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 8 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. Megjegyzés: a sír a jelentős része a feltáráson kívüli területre esett, ezért nem volt kutatható. A jobb combcsont mellett fakoporsó nyomai voltak megfigyelhetők.

Mellékletei:

1–2. A jobb kéz csontjai között volt 2 db gyűrű, melyek az alábbi típusokba sorolhatók.

1. 1 db félköríves átmetszetű bronz karikagyűrű. Átm.: 2,2 cm, sz.: 0,34 cm. GM ltsz. 2016.2.5.1. (1. tábla 9)

2. 1 db ovális átmetszetű, nyitott, végei irányába hegyesedő ezüstgyűrű. M.: 2,2x2,2 cm, v.: 0,4x0,28 cm. GM ltsz. 2016.2.5.1. (1. tábla 10)

6. sír (2012. május 10., SE 27.) (1. tábla 11)

Gyermek, 6–8 éves. Csvh.: 106 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 16 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

7. sír (2012. május 9., SE 28.) (2. tábla 1)

Gyermek, 9–11 éves. Csvh.: 130 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdt. A sírgödör hosszúkás aknasír volt. Bolygatott: a lábszárak csontjai elmozdultak.

Mellékletei:

1. A koponya jobb oldalán volt 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított S-végű karika (IX.2.b.). M.: 1,7x1,5 cm, hv.: 0,2 cm, Ssz.: 0,35 cm. GM ltsz. 2016.2.6.5. (2. tábla 2)

2. A bal kulcscsont felett volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, elhegyesedő, összenyomott végű bronz huzalkarika. Átm.: 2,4 cm, hv.: 0,32 cm. GM ltsz. 2016.2.6.2. (2. tábla 3)

3. Az állkapocs bal oldalánál volt 1 db fehéres színű, áttetsző szegmentgyöngy. Átm.: 0,5 cm. GM ltsz. 2016.2.6.3. (2. tábla 6)

4. A bal felkarcsont külső oldalán volt 1 db fehéres-sárgás színű, enyhén hordó alakú, középrészén széles sávban aranyfóliás üvegyöngy. M.: 1x0,9 cm. GM ltsz. 2016.2.6.1. (2. tábla 4)
5. A szegycsontnál volt 1 db kék színű, háromtagú áttetsző rúd üvegyöngy. H.: 1 cm. GM ltsz. 2016.2.6.1. (2. tábla 5)
6. A mellkas jobb oldali felső csontjain volt 1 db kerek átmetszetű, kisméretű bronz huzalkarika. Átm.: 0,8 cm. GM ltsz. 2016.6.4. (2. tábla 7)
7. Ugyanott ezüstlemez töredékei feküdtek. Megsemmisültek.

8. sír (2012. május 16., SE 29.)(1. tábla 12)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A sírra csupán a szelvény ÉK-i szélénél előkerült néhány csonttöredék utalt.

Melléklete: ?

9. sír (2012. május 16., SE 30.)(1. tábla 13)

Gyermek, 5–6 éves. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt.

Melléklete:

1. A szájüregben volt Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) 1 db ezüst dénára. GM ltsz. 2016.2.7.1.

10. sír (2012. május 10., SE 32.)(2. tábla 8)

Gyermek, 10–14 éves. Csvh.: 136 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 215 cm, ssz.: 68 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, mindkét alkar csontjai a medence szélein helyezkedtek el. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú,

DK-i részén kissé kiöblösödő aknasír volt. Megjegyzés: a sír DNy-i részén fakoporsó 88x3 cm-es maradványa volt megfigyelhető. Az egyik ujjpercen az S-végű karika okozta zöld patina volt látható.

Mellékletei:

1. A bal combcsont felső végén volt 1 db meghatározhatatlan ezüstérme. GM ltsz. 2016.2.8.2.
2. A jobb combcsont felső vége mellett, az egyik ujjpercen volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, spirális S-végű karika. M.: 2x2 cm, hv.: 0,22 cm, Ssz.: 0,5 cm. (XI.2.b.) GM ltsz. 2016.2.8.1.(2. tábla 9)

11. sír (2012. május 11., SE 33.) (2. tábla 11)

Nő, 38–44 éves. Csvh.: 170 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 23 cm, sh.: 205 cm, ssz.: 75–56 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A jobb alkarcsontok végei és a kézcsonatok a medencén feküdtek, a bal alkarcsontok pedig a medence mellett, míg a kézcsonatok a medence előtt. A sírgödör Ny-i részén kissé kiszélesedő, lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A koponyából, annak mosása során került elő I. András (1046–1060) 1 db ezüst dénára. GM ltsz. 2016.2.9.1.

12. sír (2012. május 14., SE 34.)(2. tábla 10)

Gyermek, 2–3 éves. Csvh.: 75 cm, t.: Ny–K, sm.: 8 cm, sh.: 157 cm, ssz.: 71 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt, a váz kissé ferde helyzetben feküdt benne.

Melléklete: nem volt.

13. sír (2012. május 11., SE 35.) (2. tábla 12)

Gyermek, 10–13 éves. Csvh.: 122 cm, t.: Ny–K, sm.: 25 cm, sh.: 179 cm, ssz.: 63 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör középső részén kissé kiszélesedő, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

14. sír (2012. május 17., SE 36.)

Gyermek, kora nem ismert. Csvh.: 122 cm, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírnak csupán a láb felőli vége esett a feltárási nyomvonalba, ezért nem volt teljesen feltárható.

Melléklete: ?

15. sír (2012. május 17., SE 37.) (2. tábla 13)

Férfi, 25–35 éves. Csvh.: 160 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 34 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 73 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. Mindkét alkar és kézcsonthai a medencén feküdtek: a bal enyhébben behajlított helyzetben a medencelapáton és a keresztcsonton, míg a jobb a felkarcsontra csaknem derékszögben behajlítva, a bal felett.

A sírgödör lekerékített sarkú, téglalap alakú aknasír volt, a váz a D-i oldal mentén helyezkedett el.

Melléklete: nem volt.

16. sír (2012. május 11., SE 38.) (2. tábla 14)

Neme bizonytalan, 49–55 éves. Csvh.: 172 cm, t.: Ny–K, sm.: 24 cm, sh.: 223 cm, ssz.: 75 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör hosszúkás aknasír volt, a váz a D-i oldalához kissé közelebb helyezkedett el. Bolygatott: a mellkas csontjainak egy része, valamint a bal lábszár csontjai kimozdultak.

Melléklete: nem volt.

17. sír (2012. május 14., SE 40.) (3. tábla 1)

Gyermek, 4–5 éves. Csvh.: 110 cm, t.: Ny–K, sm.: 24 cm, sh.: 153 cm, ssz.: 63 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A bal alkar- és kézcsontok a medencén feküdtek, míg a jobb helyzete bizonytalan. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Megjegyzés: a sír K-i végét vágta az SE 56. számú objektum, melynek megásása valószínűleg bolygatta a lábfejek csontjait is.

Mellékletei:

1. Az állkapocs maradványai között, annak bal oldalán volt I. András (1046–1060) 1 db ezüstdénára. GM lt. sz. 2016.2.10.1.
2. A bal combcsont mellett feküdt 1 db meghatározhatatlan vastárgy. GM ltsz. 2016.2.10.2.

18. sír (2012. május 14., SE 44.) (3. tábla 2)

Nő (?), 23–30 éves. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: 5 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör valószínűleg hosz-

szúkás aknasír lehetett.

Bolygatott: a sír DNy-i sarkát az SE 67., K-i végét pedig az SE 68. számú objektum vágta, az utóbbi a váz combcsontoktól lefelé eső részét teljesen elpusztította.

Mellékletei:

1. Az állkapocs csúcsa mellett volt I. István (1000–1038) 1 db ezüstdénára. GM ltsz. 2016.2.11.1.
2. A combcsontok között, famaradványokon volt 1 db lencse átmetszetű bronz karikagyűrű. Átm.: 2,2 cm, sz.: 0,3 cm. GM lt. sz. 2016.2.11.2. (3. tábla 3)

19. sír (2012. május 15., SE 45.) (3. tábla 4)

Férfi (?), 40–50 éves. Csvh.: 157 cm, t.: Ny–K, sm.: 14 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdt. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Melléklete:

1. A koponya alatt volt I. András (1046–1060) 1 db ezüstdénára. GM lt.sz. 2016.2.12.1.

20. sír (2012. május 15., SE 46.) (3. tábla 5)

Férfi (?), 30–40 éves. Csvh.: ?, t.: ÉNy–DK, sm.: 12 cm, sh.: 185 cm, ssz.: 72 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsonatok a medencén feküdtek. A sírgödör K-i felén kissé kiszélesedő, lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A bal felkarcsont alsó vége és a bordák között volt 1 db félköríves átmetszetű bronz karikagyűrű. Átm.: 2,1 cm, v.: 0,18x0,15 cm. GM ltsz. 2016.2.13.1. (3. tábla 6)

Megjegyzés: a sírföldben faszénmaradványok voltak; lehetséges, hogy ezek a koporsó megmaradt részei.

21. sír (2012. május 15., SE 52.) (3. tábla 7)

Neme bizonytalan, 25–35 éves. Csvh.: ?, t.: ÉNy–DK, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a rossz megtartású vázból azonban csak a bal kar és a lábak csontjainak egy része maradt meg. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

22. sír (2012. május 14., SE 57.) (3. tábla 8)

Férfi, 37–46 éves. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: 16 cm, sh.: ?, ssz.: ?
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. Bolygatott: az SE 49. számú objektum a váz medencéjétől lefelé a sírt megsemmisítette.

Melléklete: nem volt.

23. sír (2012. május 11., SE 58.) (3. tábla 9)

Gyermek, 4–5 éves. Csvh.: 81 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 46 cm, sh.: ?, ssz.: ?
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya kissé balra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a keresztcsonton feküdtek. A

sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

24. sír (2012. május 15., SE 59.) (4. tábla 1)

Gyermek, 6–8 éves. Csvh.: 96 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 50 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya balra fordult, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Mellékletei:

1–147. A nyakcsigolyáknál, a koponya alatt és a mellkas csontjain volt 147 db fekete, zöld, sárga és fehér színű, lapított gömb és csonkakúp alakú opak üveggyöngy. Átm.: 0,6–0,4 cm. GM ltsz. 2016.2.9.1. (4. tábla 2–148)

148. A bordák között volt Salamon (1063–1074) 1 db ezüst dénára. GM ltsz. 2016.2.15.5.

25. sír (2012. május 15., SE 60.) (3. tábla 10)

Gyermek, 5–7 éves. Csvh.: 116 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponya alatt volt I. Béla (1060–1063) 1 db ezüstdénára. GM ltsz. 2016.2.16.5.

2. A mellkas csontjainak középső részén volt 1 db alsó felén rovátkolást utánzóan öntött, gyűrűfüles bronzcsörgő. M.: 1,8x1,3 cm. GM ltsz. 2016.2.16.2. (3. tábla 11)

3–4. A jobb oldali alsó bordákon volt 2 db S-végű karika, melyek az alábbi típusokba sorolhatók:

3. 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, zárt S-végű karika. M.: 1,8x1,7 cm, hv.: 0,2 cm, Ssz.: 0,6 cm. (VIII.2.a.) GM ltsz. 2016.2.16.4. (3. tábla 12)

4. 3. 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított S-végű karika. M.: 1,9x1,8 cm, hv.: 0,22 cm, Ssz.: 0,68 cm. (IX.2.a.) GM ltsz. 2016.2.16.4. (3. tábla 13)

5. A nyesés során került elő 1 db enyhén lencse átmetszetű bronz karika-gyűrű. Átm.: 2,2 cm. sz.: 0,4 cm. GM ltsz. 2016.2.16.1. (3. tábla 14)

26. sír (2012. május 16., SE 61.) (4. tábla 149)

Fiatal személy, 14–17 éves. Csvh.: 152 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 50 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya kissé balra fordult, mindkét alkar és kézcsontjai a medencén voltak. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

27. sír (2012. május 16., SE 62.) (4. tábla 150)

Férfi, 22–24 éves. Csvh.: 173 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya a jobb oldalán feködött. A sírgödör valószínűleg hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

28. sír (2012. május 15., SE 63.) (3. tábla 15)

Férfi (?), 30–45 éves. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör valószínűleg hosszúsúkás aknasír volt.

Megjegyzés: a sír nagy része a feltáráson kívüli területre esett, így nem volt feltárható.

Melléklete: ?

29. sír (2012. május 14., SE 64.) (4. tábla 151)

Nő, 51–59 éves. Csvh.: 136 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 9 cm, sh.: 193 cm, ssz.: 76 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek, míg a bal helyzete bizonytalan. A sírgödör K-i irányba kissé kiszélesedő, lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sírföldben kerámiadarabok voltak.

30. sír (2012. május 16., SE 66.) (4. tábla 152)

Férfi (?), 15–17 éves. Csvh.: 165 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 225 cm, ssz.: 80 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya balra fordult, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medence szélén feküdtek. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

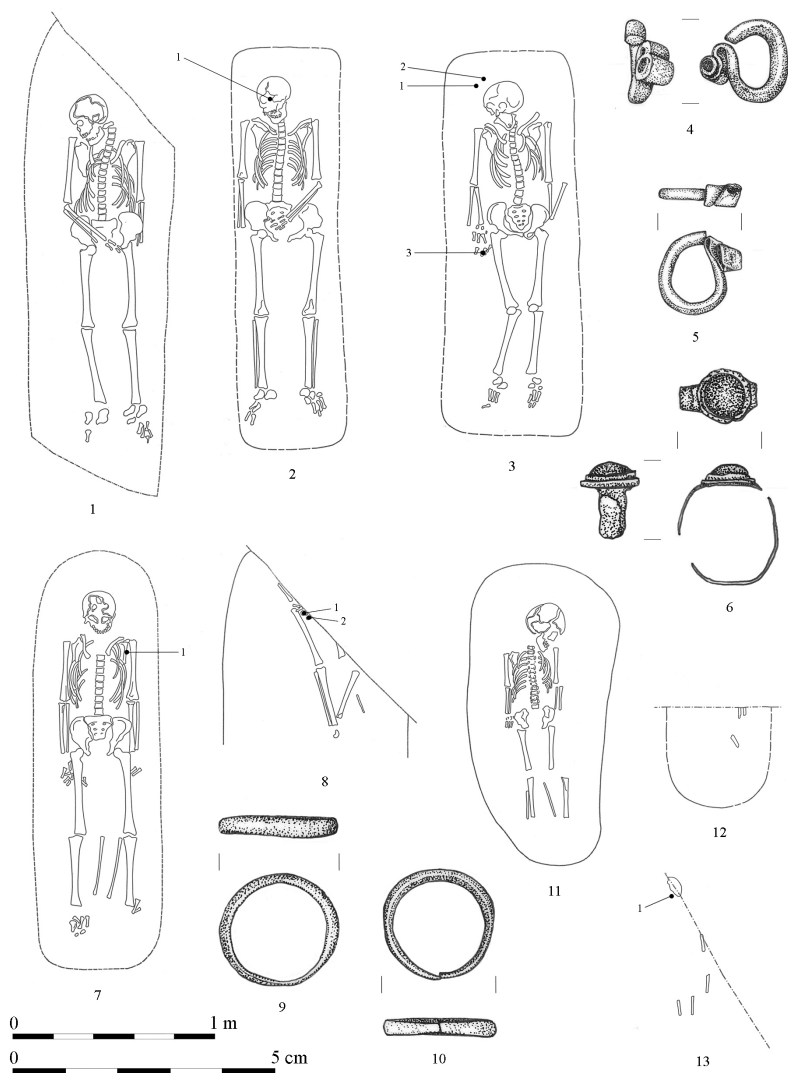
Melléklete:

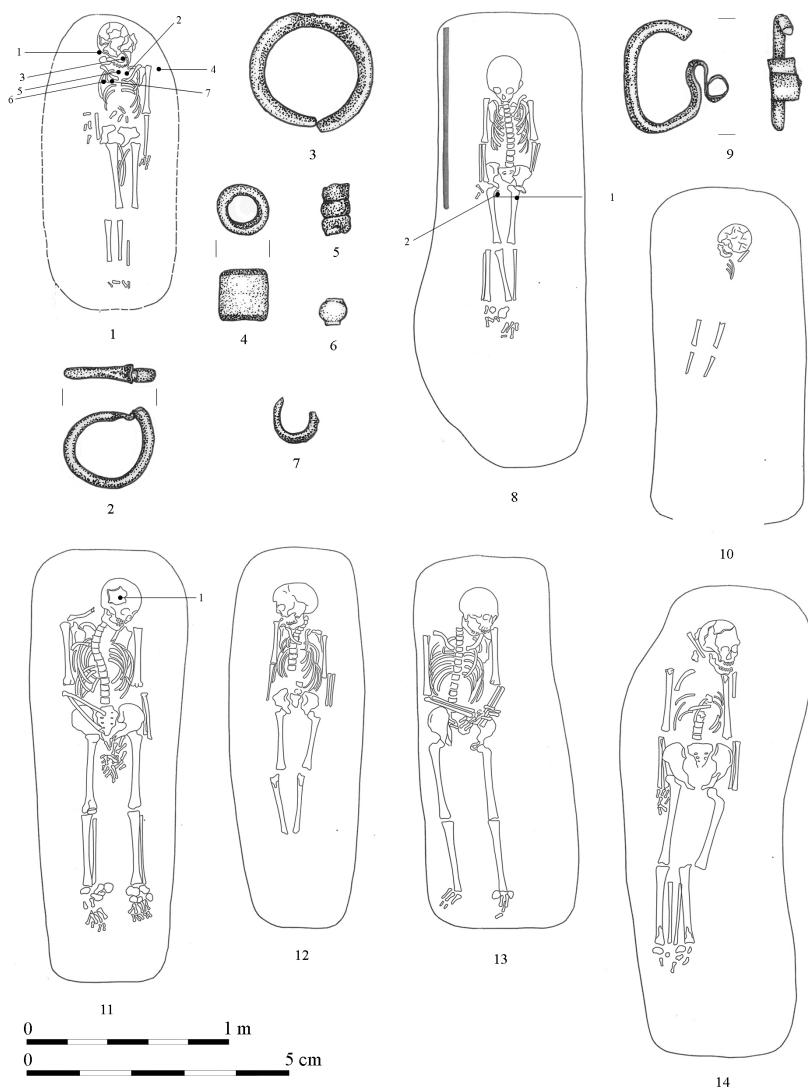
1. A jobb kéz egyik ujjpercén volt 1 db háromszög átmetszetű, nyitott,

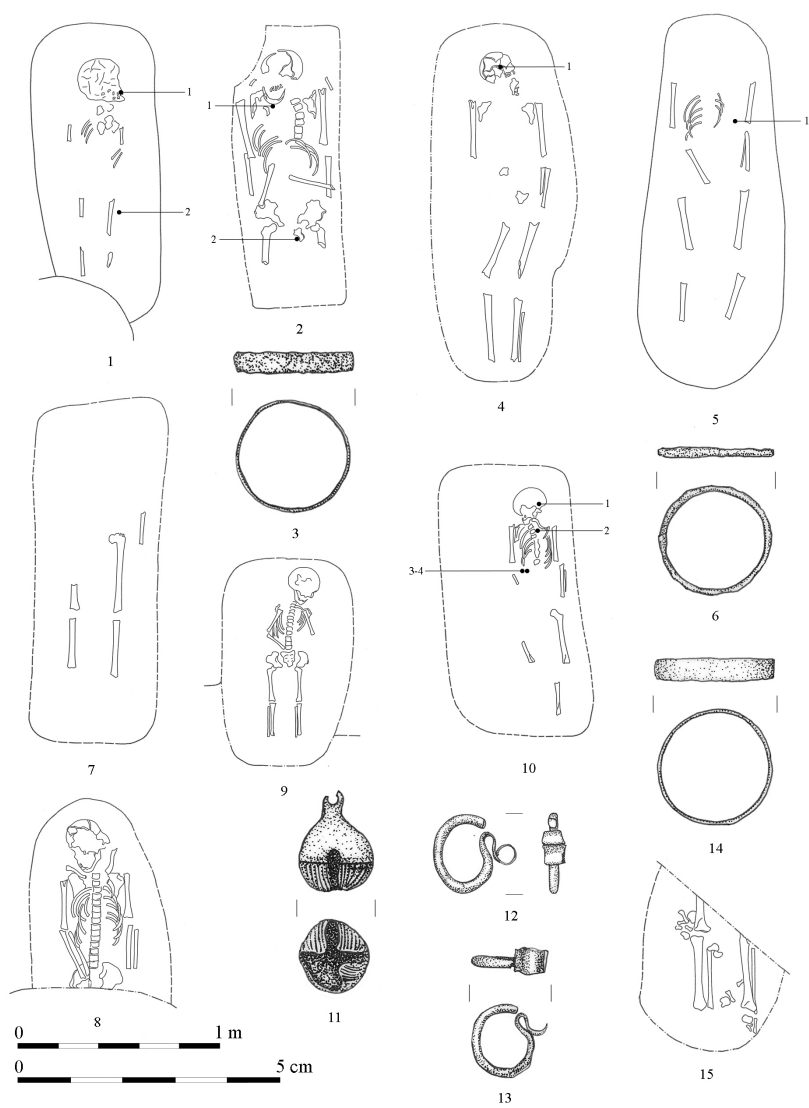
végei irányába hegyesedő bronzgyűrű. M.: 2,3x2,2 cm, v.: 0,5x0,3 cm. GM
ltsz. 2016.2.17.1. (4. tábla 153)

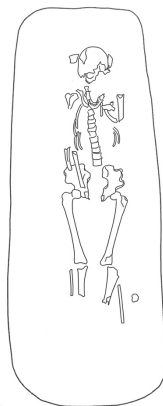
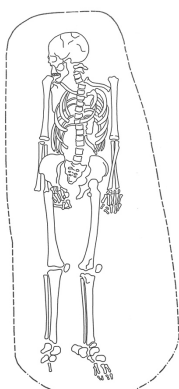
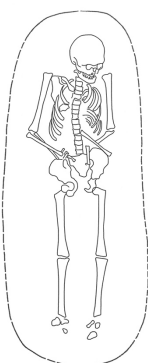
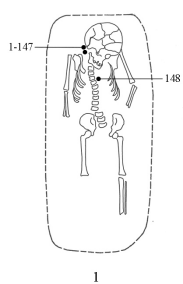
Szórvány:

1. Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) 1 db ezüstdénára. GM ltsz.
2016.2.18.1.

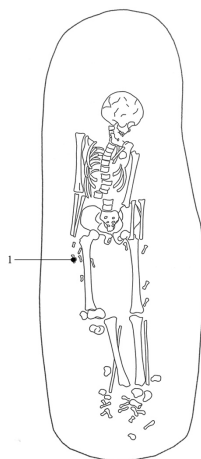

2-148

153

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Darnay 1899. Darnay Kálmán: A Zala-szántói halmok és két magyar lovas-sír. *Arch Ért*, NS 19 (1899) 277-280.
- Horváth 2014. Horváth Ciprián: *Győr és Moson megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei*. Szeged, 2014.
- Horváth 2016. Horváth Ciprián: *Kora Árpád-kori temető Szombathely-Kisfaludy Sándor utca területén. S-végű karikaékszerek a kora Árpád-kori Nyugat-Dunántúlon*. Szombathely, 2016.
- Kiss 2000. Kiss Gábor: *Vas megye 10-12. századi sír- és kincsleletei*. Szombathely, 2000.
- Kovács 1988. Kovács László: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok. *CommArchHung*, (1988) 125-158.
- Kovács 2013. Kovács László: A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori szállási és falusi temetői. Kitekintéssel az előzményekre. In: Révész L. – Wolf M. (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. Szeged, 2013. 511-604. (Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 3.)
- Kreitner 2000. Kreitner, Thomas: Ein madjarenzeitliches Gräberfeld des 10. Jahrhunderts aus Bruck an der Leitha, NÖ – Ein Vorbericht. *FÖ*, 39 (2000) 182-198.
- Mesterházy 1995. Mesterházy Károly: A magyar fejedelem és kísérete a 10. században. *Századok*, 129 (1995) 1033-1052.
- Mesterházy 1997. Mesterházy Károly: A honfoglaló magyarok tárgyi emlékei. *Életünk*, 35 (1997) 1. sz. 30-67.
- Straub 2019. Straub Péter: Alsónemesapáti határa. *RKM*, 2012 (2019), 5.
- Tokai 2019. Tokai Zita Mária: Alsónemesapáti határa. *RKM*, 2011 (2019), 7.
- Tóth–Straub 2017. Tóth Gábor–Straub Péter: Kora Ár-

pád-kori temetőrészlet Alsónemesapáti határában. In: Türk A. (főszerk.): *Hadak útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4-6.* Budapest–Esztergom, 2017.627-632.

Vándor 1994. Vándor László: A település kialakulása (900–1245). In: Béli J. – Rózsa M. – Lendvai A. (szerk.): *Nagykanizsa. Városi monográfia I.* Nagykanizsa, 1994, 215-424.